

ביאורים

לכל מצווה ומצווה יש טעם משלה. בין אם אנו, בני האדם, יכולים לנסות לשער ולהסביר טעמי מצוות ובין אם לאו, מכל מקום ברור הוא שלכל מצווה יש חלק בתיקון האדם והשלמתו.

מלבד החלוקה לפרטי מצוות, אנו מכירים חלוקה רחבה יותר - מצוות "עשה" ומצוות "לא תעשה". לכל קבוצת מצוות יש תפקיד ויעוד משלה בהשפעתה על האדם, ושתי הקבוצות יחד בונות את האדם בצורה שלמה.

הקבוצה הראשונה היא מצוות "לא תעשה", שהן הגבלות ואיסורים. יודע הבורא בחכמתו כי ישנם מעשים שמשחיתים את צלם האלוהים שבאדם. האדם מאבד את מעלתו, את יתרונו הגדול על פני שאר בעלי החיים שנבראו בלי דעת ובינה, כאשר הוא עושה מעשים מסוימים. כלומר כל עבירה על מצוות לא תעשה מורידה את האדם ממעלתו הבסיסית כאדם, "מותר האדם מן הבהמה אין", וממילא אין שם "אדם" עליו.

הקבוצה השנייה היא מצוות "עשה". האדם לא יוכל להיות במדרגת "אדם" בלי התקדמות, אלא עליו להצדיק את השם הזה ואת יתרונו. מוטלת עליו החובה לממש את הכוח הגלום בשכל האלוהי שניתן בו. כל עוד לא הוציא כוחות אלו מהכוח אל הפועל, שוב פספס את יעודו ומטרתו בעולם.

אנו רואים מכאן שנדרשת מהאדם עבודה אקטיבית ועשיית מעשים בפועל כדי להשתלם ולהתקדם, ובכך הוא מגלה ומממש בחייו את הפוטנציאל הרוחני שלו.

הרחבות

• קניית השלמות על ידי התורה והמצוות

וְצִרְיָךְ שִׁיקְנָה הַשְּׁלֵמוֹת בְּפֶעֶל, על ידי המצוות האלהיות. המהר"ל מסביר שעל ידי עשיית המצוות האדם מוציא לפועל את הכוח האלוהי הגנוז בקרבו. דברים דומים כותב הר"ן בדרשותיו: "אף דברי תורה מכוונים לב האדם ומפקחים אותם, ולא פקחות שיגיע ממנו נזק או דעת נפסד אלא השגת דעת אמתי ישיג האדם בו למה שהוא תכליתו, שיש חכמות מפקחות לב האדם אבל יטוהו מדרך חיים לדרך מיתה שיקנה מהם דעות נפסדות שבהם יהיה נטרד, אבל התורה לא תשאיר ללומדיה דעת נפסד או מדה מגונה" [דרשות הר"ן דרוש ג].

ר' יצחק עראמה מוסיף שזוהי מעלתם המיוחדת של ישראל ובה נבדלו משאר האומות: "ולפי שבעניין זה יתחלפו מעלות בני אדם זה על זה אמר שבשני דברים אלו יהיו ישראל סגולה, שהוא קבול החכמה והשלמות, שהכוח האלקי הזה ימצא רק בהם בהיותם לו יתברך על ידי למוד התורה וקיום מצוותיה, ובזה נפרדו מכללות מין האדם" [עקדת יצחק שער ארבעים וארבע, שמות יט, א].

מלבד השלמות האישית לה זוכה האדם על ידי קיום מצוות, אף העולם כולו מתקדם לשלמותו: "וסוד העניין הזה כי הקב"ה התחיל הבריאה והעמידה על מצב שיוכל אחר כך האדם להשלימה עד שיהיה לו השכר על מעשיו, וזה כי האדם נברא כבר בצלם אלוהים ודיוקנו בדמות דיוקן של מעלה, ועם כל זה איננה שלימה להדמות לעליון לגמרי, עד שישלימנה במעשיו הטובים, והוא ענין המצוות שהם תרי"ג כתר"ג אברי האדם" [רמח"ל, אדיר במרום דף ג].

שאלות לדיון

מהו ההבדל העקרוני בין פעולה אקטיבית של האדם לבין פעולה פסיבית שלו? האם אנו יכולים לאבד את מעלתנו כבני אדם, בעקבות ההתנהגות שלנו?

דַּע, כַּאֲשֶׁר רָצָה הַשֵּׁם יִתְבַּרְךְ לְזִכּוֹת אֶת הָאָדָם, שִׁיקְנָה הַנְּצַחִיּוֹת עַל יְדֵי מְצֻוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת, אִי אֶפְשָׁר שִׁיקְנָה אוֹתוֹ רַק עַל יְדֵי שְׁנֵי מִיַּי מְצֻוֹת: הַחֲלֹק הָאֶחָד, שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְשֻׁנָּה אֶת מְצִיאֹתוֹ אֲשֶׁר נִבְרָא עֲלָיו, כִּי אִם מְשֻׁנָּה אֶת מְצִיאֹתוֹ אֲשֶׁר נִבְרָא עֲלָיו, הֲרִי יֵשׁ לוֹ שְׁנוּי מָה שֶׁהוּא רְאוּי לְמְצִיאֹת הָאָדָם, וַיְבִיא הַפֶּסֶד לְמְצִיאֹתוֹ. וְאִלּוּ הֵם מְצֻוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. שְׁפָל אִלּוּ הַמְצֻוֹת הֵם שֶׁלֹּא יֵצֵא הָאָדָם מִן מָה שֶׁהוּא רְאוּי אֶל מְצִיאֹתוֹ, כְּבַעֲלִית אֶסוּר וְגָזַל וְגִנְבָה, וְכִיּוֹצֵא בָהֶם מִן הַמְצֻוֹת. אִף כִּי אֲנַחְנוּ לֹא נִדְעַ טַעַם הַמְצֻוֹת, מְכַל מְקוֹם נִדְעַ בָּהֶם, שֶׁכָּל מְצֻוֹת לֹא תַעֲשֶׂה הֵם יְצִיאָה מִן הַיִּשָּׁר הַמְצִיאֹת מָה שֶׁהִשְׁכָּל מְחִיב. וְהִצִּיאָה מִן הַיִּשָּׁר הַמְצִיאֹת הוּא הַפֶּסֶד וְאֶבֶד אֱלִיו.

הַחֲלֹק הַשְּׁנִי, הֵם מְצֻוֹת עֲשֶׂה. שֶׁכֵּבֶר אֲמַרְנוּ כִּי אֵין הָאָדָם בְּמִדְרַגְתּוֹ הָאֲחֵרוֹנָה הָאֱלֹהִיּוֹת², וְכֹאֲלוֹ הוּא בְּכַח בְּלִבְד, וְצִרְיָךְ שִׁיקְנָה הַשְּׁלֵמוֹת בְּפֶעֶל, עַל יְדֵי הַמְצֻוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת[•], וְכֹמוֹ שֶׁהַתְּבַאֵר לָךְ לְמַעֲלָה בְּפָרְקִים הַקּוֹדְמִים. שְׂאֵף אִם הָאָדָם קוֹנֶה הָעוֹלָם הַזֶּה הַטְּבַעִי הַחֻמְרִי, לֹא קִנְהָ עוֹלָם הַבָּא, שְׂאִינוּ גִשְׁמִי, כִּי אִם עַל יְדֵי הַפְּעֻלוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת, וְעַל יְדֵם יִזְכָּה לְעוֹלָם הַנִּבְדָּל.

מצוות העשה מביאות את האדם לשלמות הרוחנית

עליון לדעת, הקב"ה רצה שיזכה האדם לחיי העולם הבא באמצעות המצוות האלויות. דבר זה מחייב שתי מערכות של מצוות.

מערכת אחת היא מצוות השומרות שלא ישתנה האדם¹ ממעלתו שנברא בה, כי אם ישתנה לרעה הרי שכבר אינו במדרגת האדם ותיפסד מציאותו כאדם. מערכת זו היא מערכת מצוות לא תעשה כמו: בעילת איסור, גזל, גניבה וכיוצא באלו. מערכת זו שומרת שלא יצא האדם ממה שראוי לו כאדם. אמנם אין אנו יודעים טעמן של מצוות, בכל זאת יודעים אנו טעם כללי למצוות לא תעשה שעניינן הוא שלא יצא האדם מדרך היושר, יושר שמחויב בו האדם על פי צווי הקב"ה. יציאה מישרות זו היא הפסד וכליון לאדם.

המערכת השנייה של המצוות היא מערכת מצוות העשה. כבר התבאר לעיל, כי² אין האדם במעלתו הגמורה בשעת בריאתו, ועליו להשלים את עצמו ולהוציא כוחותיו אל הפועל באמצעות המצוות. בעמלו בעולם החומר לא זוכה האדם לחיי עולם הבא, שאינו עולם חומרי, רק ע"י מצוות העשה, שהן פעולות אלויות, יזכה לחיי עולם הבא.